

KS. WŁODZIMIERZ BROŃSKI

RECEPCJA PISMA ŚW JAKO ŹRÓDŁA HOMILII
W KAZANIACH NIEDZIELNYCH DLA DOROSŁYCH
„BIBLIOTEKI KAZNODZIEJSKIEJ”
I „WSPÓŁCZESNEJ AMBONY”

Wśród różnych form przepowiadania Sobór Watykański II przypisuje szczególne miejsce homilii (KO 24). Instrukcja o należyтым wykonywaniu Konstytucji o świętej liturgii *Inter Oecumenici* „przez homilię głoszoną w oparciu o święty tekst rozumie [...] wyjaśnienie albo jakiegoś aspektu czytań Pisma św., ewentualnie innego tekstu z części stałych lub własnych Mszy św. z dnia, uwzględniając czy to czczoną tajemnicę, czy szczególne potrzeby słuchaczy” (IOe 54). Jako uprzywilejowana forma posługi słowa stanowi ona przedmiot żywych dyskusji i poszukiwań. Badania nad homilią dotyczą różnych jej aspektów i prowadzone są w ramach różnych dyscyplin¹.

Przedmiot niniejszego opracowania stanowi recepcja nauczania współczesnego kościoła na temat Pisma św. jako źródła homilii niedzielnych dla dorosłych opublikowanych w „Bibliotece Kaznodziejskiej” i „Współczesnej Ambonie”² Analizowane materiały źródłowe można podzielić na dwie gru-

Ks. dr WŁODZIMIERZ BROŃSKI – adiunkt Katedry Homiletyki w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; tel. (081) 533-32-31.

¹ Chodzi tutaj zwłaszcza o badania historyczne, teologiczne, socjologiczne, retoryczne, pedagogiczne, psychologiczne itd. O literaturze w poszczególnych dyscyplinach informują: A. L e w e k. *Współczesna odnowa kaznodziejstwa*. T. 1. Warszawa 1980 s. 103-252 [*Polska bibliografia homiletyczna odnotowana za lata 1945-1976*]; P. L i s o w s k i. *Bibliografia homiletyczna 1976-1996*. [Przygotowana do druku].

² Wyrażenie „nauczanie Kościoła współczesnego o homilii” obejmuje treści dokumentów ostatniego Soboru oraz uszczegółowienie soborowych wskazań na ten temat w dokumentach

py. Pierwszą stanowią dokumenty Kościoła powszechnego oraz Kościoła katolickiego w Polsce, mocno osadzone w nauczaniu Kościoła powszechnego. Druga grupa materiałów źródłowych to teksty homilii niedzielnych dla dorosłych. Ze względu na znaczną rozpiętość czasową oraz dużą liczbę homilii dokonano drogą losową doboru tegoż materiału źródłowego respektując wymogi badań socjologicznych, zgodnie z którymi przygotowanie próby wymaga najpierw zdefiniowania zbiorowości oraz jednostek, które mają być poddane badaniu. Zwykle za zbiorowość badaną uważa się dokumenty, przede wszystkim zaś teksty pisane³ W naszym przypadku tworzą ją homilie niedzielne dla dorosłych, które zostały opublikowane w „Bibliotece Kaznodziejskiej” (1972-1996) oraz „Współczesnej Ambonie” (1983-1996)⁴

Wybór materiału źródłowego nie jest przypadkowy. Czasopisma te zawierają teksty homilii niedzielnych dla dorosłych i mają zasięg ogólnopolski. Praktyka duszpasterska wskazuje, że często korzystają z nich kaznodzieje przygotowujący homilie. Stanowią one materiał pomocniczy dla duszpasterzy. W ten sposób wpływają na poziom i kształt przepowiadania homilijnego w Polsce.

Problem postawiony w artykule będziemy rozwiązywać przedstawiając najpierw wskazania Kościoła na interesujący nas temat oraz kwestię ich praktycznej realizacji w 405 homiliach dla dorosłych „Biblioteki Kaznodziejskiej” i 219 homiliach „Współczesnej Ambony” Następnie na podstawie przeprowadzonej analizy materiałów źródłowych dokonana zostanie

posoborowych.

³ R. M a y n t z, K. H o l m, P. H ü b n e r. *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*. Warszawa 1985 s. 87.

⁴ W doborze homilii jako materiałów źródłowych zastosowano dobór losowy – warstwowy. Polega on na podzieleniu całej zbiorowości na podgrupy (warstwy), z których następnie wylosujemy odrębne próby. Każda warstwa musi spełniać te same warunki, które dotyczą prostej próby losowej zbiorowości generalnej. Oznacza to, że wielkość każdej warstwy musi być znana i każda z nich musi być fizycznie lub symbolicznie dostępna procedurze losowania. Podział na warstwy zależy od problematyki badań. Ze względu na potrzebę uwzględnienia w całości badań roku liturgicznego oraz konfrontacji homilii z wytycznymi programów kaznodziejskich, odmiennych na każdy rok, założono, że w próbie winny się znaleźć homilie z każdego okresu i roku liturgicznego. Ponieważ wiadomo, że w każdym roku jest określona liczba homilii, zastosowano dobór warstwowy. Homilie z każdego roku podzielono według okresów roku liturgicznego starając się, aby żadna z homilii nie wchodziła równocześnie do dwóch podgrup. Następnie z każdej podgrupy wylosowano próbkę proporcjonalną do liczby znajdujących się w niej homilii.

ocena recepcji Pisma św. jako źródła homilii oraz zostaną sformułowane postulaty homiletyczne.

I. NAUCZANIE KOŚCIOŁA WSPÓŁCZESNEGO NA TEMAT PISMA ŚW JAKO ŹRÓDŁA HOMILII

Przez „źródła homilii” rozumiemy materiały służące do opracowania homilii. Terminem tym posługują się dokumenty Kościoła współczesnego, a zwłaszcza Konstytucja o świętej liturgii⁵ W dokumencie tym znajduje się stwierdzenie, że homilie „treść swoją powinny [...] czerpać przede wszystkim ze źródeł Pisma świętego i liturgii” (KL 35). Natomiast Konstytucja o Objawieniu Bożym dodaje: „Trzeba więc, aby całe nauczanie kościelne [...] żywiło się i kierowało Pismem św.” (KO 21). Pismo św. zawiera bowiem autentyczne słowo Boże i jest słowem Bożym. Przekonanie o tym przenika zarówno samą Biblię, jak i całą Tradycję Kościoła (KO 24). Pismo św. jako mowa Boża, która pod natchnieniem Ducha Świętego utrwalała została na piśmie (KKK 81), zawiera orędzie zbawienia skierowane do człowieka⁶ Wyciągając wnioski z tego faktu Sobór Watykański II przywrócił Biblii właściwe miejsce nie tylko w kaznodziejstwie, ale także w liturgii (KL 7, 33), w innych formach duszpasterstwa (KO 24), w naukach teologicznych (KO 24; DFK 16) oraz w życiu chrześcijańskim (KO 25)⁷

Konstytucja o świętej liturgii podkreśla, że Pismo św. ma doniosłe znaczenie dla liturgii i homilii, która jest jej częścią (KL 24). Tę postawę Kościoła uzasadniają dokumenty soborowe i posoborowe, stwierdzając, że to właśnie z Pisma św. wyjęte są czytania mszalne. Homilia zaś stanowi wyjaśnienie tych czytań lub „któregoś z aspektów Pisma św” (WOMR 41)⁸

⁵ Teoretycy kaznodziejstwa na określenie źródeł homilii posługują się sformułowaniem „tworzywo homiletyczne” Rozumieją przez nie to, co zostało wykorzystane przy tworzeniu homilii. M. G o s e k. *Tworzywo homiletyczne*. W: *Praktyka przepowiadania słowa Bożego. Materiały do nauczania w zakładach teologicznych*. T. 2. Red. L. Kuc. Warszawa 1973 s. 283-397. W niniejszym artykule określenia te będą używane zamiennie.

⁶ H. S i m o n. *Przepowiadanie biblijne*. W: *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*. Red. J. Kudasiewicz. Lublin 1991 s. 58.

⁷ J. K u d a s i e w i c z. *Pismo św. w teologii i duszpasterstwie. Rys historyczno-metodologiczny*. W: *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*. Red. J. Kudasiewicz. Lublin 1991 s. 17.

⁸ KL 24; WOMR 33; KKK 1100.

W innych dokumentach znajdują się natomiast stwierdzenia ogólniejsze, że homilia wyjaśnia słowo Boże⁹

Wykład prawd dotyczących wiary czy zasad życia dokonuje się w homilii „na podstawie tekstów świętych” (KL 52)¹⁰ Ważny jest również fakt, iż kaznodziejstwo „żywi się” słowem Pisma św. i „święcie przez nie się rozwija” (KO 24). Z tych to powodów homilia winna być „oparta i zakorzeniona w nauce Ewangelii” (EN 43). Dopiero wówczas zdoła doprowadzić wiernych do pełniejszego i głębszego poznania tajemnic wiary i zasad życia chrześcijańskiego (CaT 46).

O roli Pisma św. w przepowiadaniu świadczą także znajdujące się w innych dokumentach zakazy zastępowania czytań biblijnych jakimikolwiek innymi tekstami¹¹ oraz skierowane do kapłanów przypomnienie ciążącego na nich obowiązku otwierania wiernym skarbcza Pisma świętego¹² Znaczenie Pisma św. powinno być w liturgii podkreślane poprzez dowartościowanie znaków słowa Bożego. Dlatego wskazuje się na potrzebę okazywania czci księdze słowa (lekcjonarz lub ewangeliarz) poprzez wniesienie jej w procesji i właściwe używanie kadzidła i światła. Cześć ta powinna znaleźć swój wyraz również w czci wobec miejsca głoszenia słowa, w wyraźnym i zrozumiałym czytaniu, w homilii przedłużającej głoszenie słowa i w odpowiedziach zgromadzenia przez aklamacje, psalmy medytacyjne, litanie i wyznanie wiary (KKK 1154).

Na temat Pisma św. jako źródła homilii wypowiadają się także dokumenty Kościoła w Polsce. Konkretyzują one treści zawarte w dokumentach Kościoła powszechnego. W ich świetle Pismo św. jest podstawą homilii¹³

⁹ Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci (1.11.1973) nr 48; Trzecia instrukcja wykonawcza do Konstytucji o Liturgii *Liturgicae instaurationes* (5.09.1970) nr 2a (dalej: LI); Okólnik skierowany do Przewodniczących Konferencji Biskupów na temat Modlitw Eucharystycznych (27.04.1973) nr 15.

¹⁰ Instrukcja na temat pasterskiej postugi Biskupów *Ecclesiae imago* (22.02.1973). Watykan 1973 nr 59; KPK 767 § 1.

¹¹ LI 2a; J a n P a w e ł II. List o tajemnicy i kulcie Eucharystii *Dominicae cenae* (24.02.1980) nr 10.

¹² *Directorium Catecheticum Generale* (11.04.1971). Watykan 1971 nr 115.

¹³ *Trzeci Synod Archidiecezji Warszawskiej 1974*. WAW 65:1975 nr 1-3 s. 72 (dalej: SdWar); *II Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*. Włocławek 1994 s. 9 (dalej: DSdW); *II Polski Synod Plenarny 1991-1997. Teksty robocze*. Poznań-Warszawa 1991 s. 64 (dalej: PSdP).

która powinna czerpać swoją treść przede wszystkim z Pisma św.¹⁴ W homilii należy wyjaśniać zaczerpnięte z Biblii czytania mszalne¹⁵ Przez homilię bowiem należy rozumieć wykład dokonywany na podstawie tekstów świętych¹⁶

Na uwagę zasługują dokumenty Kościoła w Polsce, które, wypowiadając się w sposób ogólny na temat przepowiadania słowa Bożego, wskazują na Pismo św. jako źródło tegoż przepowiadania. Ich stwierdzenia są jednoznaczne i kategoryczne. Pismo św. jest w nich określane jako zasadnicza podstawa przepowiadania¹⁷ oraz jego źródło – pierwszorzędne i niezastąpione¹⁸ Powyższe stwierdzenia odnoszą się także do homilii, która jest przecież jedną z wielu form posługi słowa.

Dokumenty Kościoła w Polsce podają także konkretne wskazania praktyczne. Zobowiązują one kapłanów do tego, aby przygotowywali swoje homilie w oparciu o Pismo św.¹⁹ Przygotowując homilie należy wykorzystywać nie tylko perykopy przewidziane na dany dzień w formularzach mszalnych, ale powinno się sięgać także do odpowiednich fragmentów z innych ksiąg Pisma św.²⁰ W przepowiadaniu słowa Bożego i w homilii nie chodzi jednak o obfitość cytatów z Pisma św. Celem jest raczej przepojenie całego przepowiadania jego duchem, a zwłaszcza duchem Ewangelii, scenami ewangelicznymi, przypowieściami i podobieństwami²¹

W dokumentach polskich synodów posoborowych znajdują się również wskazówki dotyczące sposobów interpretacji tekstów biblijnych w homilii. Interpretując je „należy kierować się ściśle wskazaniem Magisterium Kościoła oraz ustaleniami solidnej egzegezy i teologii biblijnej”²² Obok tego

¹⁴ *Statuty Archidiecezjalnego Synodu Poznańskiego 1968*. Poznań 1972 s. 103-104 (dalej: SdP).

¹⁵ PSdP s. 64.

¹⁶ *Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej. Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim 1972-1975*. Katowice-Rzym 1976 s. 21 (dalej: SdKat).

¹⁷ *II Synod Diecezji Lubelskiej 1977-1985*. Lublin 1988 s. 13 (dalej: SdL); *II Synod Diecezji Kieleckiej 1984-1991* Kielce 1992 s. 160-161 (dalej: SdK).

¹⁸ *Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991*. Wrocław 1995 s. 187 (dalej: SdWr); DSdW s. 7.

¹⁹ *Synod Diecezji Włocławskiej 6-9. XI. 1967. Statuty i załączniki*. Włocławek 1967 (mps) s. 71.

²⁰ *Statuty Archidiecezjalnego Synodu Poznańskiego 1968*. Poznań 1972 s. 103-104 (dalej: SdP).

²¹ *Duszpasterski Synod Archidiecezji Krakowskiej 1972-1979*. Kraków 1985 s. 192 (dalej: SdKr).

²² SdKr s. 192.

naukowego studium, głoszenie słowa Bożego domaga się także ascetycznej refleksji nad źródłami Objawienia²³ Znajomość Objawienia jest dla kaznodziei rzeczą niezwykle ważną i podstawową²⁴ Tak więc kaznodzieja powinien być całkowicie otwarty na Pismo św., gdyż dla przepowiadania stanowi ono podstawową normę²⁵ Wyraźną wolą Kościoła jest, aby Pismo św. zawsze było fundamentalnym źródłem dla przepowiadania homilijnego²⁶ Pojawia się tutaj pytanie: Czy to wskazanie Kościoła jest dostatecznie realizowane w praktyce?

Programy kaznodziejskie u swych podstaw mają przekonanie o większej skuteczności zaprogramowanej posługi słowa²⁷ Wcielają one w życie postanowienia Kościoła oraz wskazują na konkretne możliwości ich realizacji. Każdy program kaznodziejski łączy się z programem duszpasterskim i na swój sposób realizuje główny temat. W niniejszym opracowaniu nie będziemy dokonywać oceny poszczególnych programów. Chodzić będzie raczej o próbę uchwycenia założeń podstawowych obowiązujących przy opracowywaniu rocznych programów.

Od 1972 roku homilia stała się w Polsce obowiązującą formą przepowiadania słowa Bożego w ramach liturgii²⁸ Ks. L. Kuc, autor pierwszego programu, rozpoczynającego trzyletni cykl homilijny (1972-1975), zapewniał, że wspomniany cykl programowy odpowiada trzyletniemu układowi lekcjonarza niedzielnego i świątecznego. W tym samym programie homilia zdefiniowana została zgodnie z soborowym nauczaniem jako wykład „[...] przede wszystkim czytań mszalnych z Pisma św. i śpiewów międzylekcyjnych”²⁹ Program ten podkreślał, że punktem wyjścia dla homilii jest tekst święty.

Powyższe założenie było kontynuowane także w pozostałych programach homiletycznych. Przypominano w nich, iż wciąż aktualna jest soborowa nauka dotycząca przepowiadania homilijnego oraz wskazania dotyczące isto-

²³ SdL s. 15.

²⁴ SdK s. 161.

²⁵ SdWr s. 187.

²⁶ Zob. S i m o n. *Przepowiadanie biblijne* s. 50-58; t e n ż e. *Od służebnego do historiozbawczego traktowania Biblii w przepowiadaniu naszego stulecia*. STH 7:1979 s. 123-138.

²⁷ Piszząc o programach kaznodziejskich przyjmujemy następujące skróty: PK – Program kaznodziejski; WDPH – Wprowadzenie do programu homiletycznego; WDPK – Wprowadzenie do programu kaznodziejskiego.

²⁸ W W o j d e c k i. WDPH 1980/81. BK 105:1980 z. 5 s. 257.

²⁹ L. K u c. WDPK 1972/73. BK 89:1972 z. 5 s. 258.

ty homilii. Według tych dokumentów każda homilia powinna być adaptacją treści czytań biblijnych³⁰ Były też programy podkreślające, że realizowanie tematów zawartych w programach nie może odbywać się ze szkodą czy też pominięciem obowiązujących w danym roku czytań mszalnych³¹ Wspomniane tematy są więc sytuowane w ogólnych ramach przepowiadania homilijnego, a więc mają być realizowane o tyle, o ile pozwalają na to czytania mszalne i liturgia³² Ponadto należy zwrócić uwagę na fakt, że w omawianych programach homilię pojmuje się jako metodę czytania, zrozumienia i wyjaśniania tekstów biblijnych³³

Poszczególne programy, podejmując próbę realizacji wyrażonej w dokumentach soborowych nauki Kościoła o homilii, uznają Pismo święte – szczególnie zaś czytania biblijne przeznaczone na poszczególne niedziele i święta – za podstawowe źródło homilii. Podkreślają, że czytania biblijne powinny stanowić podstawowe tworzywo dla realizacji tematów homilii³⁴ Teksty Pisma św. mają być dla homilii punktem wyjścia, to z nich właśnie ma być zaczerpnięta myśl związana z tematyką programu³⁵ Homilia powinna opierać się na czytaniach biblijnych³⁶, ponieważ również same schematy kazań zbudowane zostały w oparciu o perykopy biblijne³⁷ Program ma być realizowany w nawiązaniu do tekstów biblijnych, przeznaczonych na poszczególne dni liturgiczne³⁸ Zgodnie ze sformułowaniami zaczerpniętymi z programów, przewidziane w nich tematy należy przedstawiać na kanwie czytań biblijnych³⁹, na ich tle⁴⁰ oraz na ich podstawie⁴¹ Homi-

³⁰ M. B r z o z o w s k i. WDPK 1973/74. BK 91:1973 z. 5 s. 249; W B a s i s t a. WDPK 1974/75. BK 93:1974 z. 5 s. 261; W o j d e c k i. WDPH 1980/81 s. 257; Z. A d a m e k. WDPH 1993/94. BK 131:1993 z. 5-6 s. 257.

³¹ WDPH 1977/78. BK 99:1977 z. 5 s. 193; WDPH 1978/79. BK 101:1978 z. 4 s. 177.

³² WDPH 1976/77 BK 97:1976 z. 5 s. 257; W o j d e c k i. WDPH 1980/81 s. 257;

I. S k u b i ś, T. S i u d y. WDPH 1989/90. BK 123:1989 z. 5 s. 257

³³ B r z o z o w s k i. WDPK 1973/74 s. 249; B a s i s t a. WDPK 1974/75 s. 257.

³⁴ WDPH 1979/80. BK 103:1979 z. 5 s. 257.

³⁵ M. B r z o z o w s k i. WDPH 1981/82. BK 107:1981 z. 5 s. 260; W o j d e c k i. WDPH 1980/81 s. 258.

³⁶ WDPH 1976/77 s. 261; WDPH 1977/78 s. 197.

³⁷ M. B r z o z o w s k i. WDPK 1982/83. BK 109:1982 z. 5 s. 257

³⁸ S k u b i ś, S i u d y. WDPH 1989/90 s. 257

³⁹ M. B r z o z o w s k i. PK 1987/88. BK 119:1987 z. 4 s. 198.

⁴⁰ B r z o z o w s k i. WDPK 1973/74 s. 250; t e n ż e. WDPK 1983/84. BK 111:1983 z. 5 s. 257

⁴¹ W. B a s i s t a. WDPH 1990/91. W: *Ewangelizacja ludzi pracy. Program duszpasterski na rok 1990/91*. Katowice 1990 s. 141; B r z o z o w s k i. PK 1987/88 s. 197.

lia bowiem ma „wyjaśniać wiernym słowo Boże zawarte w czytaniach”⁴² Nie powinna ona odbiegać treściowo od głównych idei zawartych w czytaniach⁴³, ale musi być głęboko osadzona w tekstach świętych⁴⁴, ponieważ jest ich kontynuacją⁴⁵

Przytoczone wyżej stwierdzenia, zaczerpnięte z programów kaznodziej-
skich, wyraźnie wskazują na Pismo św. jako podstawowe źródło przepowia-
dania homilijnego. Obok nich jednak, w niektórych programach, znaleźć
można także sformułowania wskazujące na uprzywilejowaną względem Bi-
blii pozycję innych źródeł. Twierdzi się na przykład, że spośród źródeł
kaznodziejstwa przy opracowywaniu programu uwzględniono tylko naukę
Kościoła, a poszczególne tematy mają dopiero zostać wpisane w cykl czytań
niedzielných i świątecznych⁴⁶ Stwierdzenie to zmusza do postawienia py-
tania dotyczącego punktu wyjścia dla opracowania programu homiletycznego
– czy winien być to temat teologiczny, czy też o wyborze tematu powinny
zadecydować przewidziane na dany rok teksty biblijne.

II. PISMO ŚW. JAKO ŹRÓDŁO HOMILII OPUBLIKOWANYCH W „BIBLIOTECE KAZNODZIEJSKIEJ” I „WSPÓŁCZESNEJ AMBONIE”

Podstawowym źródłem homilii są czytania liturgiczne na poszczególne
dni zamieszczone w lekcjonarzach mszalnych. Decyzją Episkopatu zostało
wprowadzone w Polsce w 1969 roku nowe *Ordo Lectionum Missae*⁴⁷ Ce-
chą nowego Ordo jest zwiększenie liczby czytań. W niedziele, uroczystości
oraz w niektóre święta wprowadzono po trzy czytania biblijne. Sam zaś
układ czytań (Stary Testament–Pisma apostołskie–Ewangelia) został ustalony
w ten sposób, by słuchacze dostrzegli jedność obu Testamentów i całej hi-
storii zbawienia. Punktem centralnym tej historii jest Jezus Chrystus zapo-
wiedziany przez proroków, objaśniany przez Apostołów i ukazany w Ewan-
gelii. W tym celu odpowiednie fragmenty Pisma św. zostały specjalnie

⁴² W o j d e c k i. WDPH 1980/81 s. 258.

⁴³ WDPH 1979/80 s. 257.

⁴⁴ Z. A d a m e k. WDPH 1995/96. BK 135:1995 z. 5-6 s. 272.

⁴⁵ W o j d e c k i. WDPH 1980/81 s. 258.

⁴⁶ Z. A d a m e k. WDPK 1992/93. BK 129:1992 z. 5-6 s. 266.

⁴⁷ *Ordo Lectionum Missae*. Typis Polyglottis Vaticanis 1969.

dobre i zsynchronizowane. Drugą cechą nowego Ordo jest jego większa różnorodność. Wprowadzono jako perykopy mszalne czytania biblijne, które do tej pory były wyłączone z liturgii. Poza tym na uwagę zasługuje fakt pozostawienia kapłanowi w wielu wypadkach prawa wyboru jednej z kilku wyznaczonych perykop⁴⁸

Oprócz czytań biblijnych elementami liturgii słowa są także: psalm responsoryjny, aklamacja i śpiew przed Ewangelią oraz sekwencje⁴⁹ Zdaniem J. Twardego bogactwo treści biblijnych, zawarte w trzyletnim zestawie czytań liturgicznych, jest wielką szansą dzisiejszego przepowiadania⁵⁰ Czy jednak autorzy tekstów homilii zamieszczonych w „Bibliotece Kaznodziej-skiej” i „Współczesnej Ambonie” wykorzystują tę szansę? Powyższe sugestie będą w niniejszym studium podstawą rozważań dotyczących sposobów korzystania przez kaznodziejów z czytań biblijnych. Najprostszym kryterium podziału badanego materiału źródłowego jest liczba czytań, na których kaznodzieje oparli swe homilie. Sposoby doboru poszczególnych czytań można ująć w odpowiednie grupy. Zarówno w „Bibliotece Kaznodziej-skiej”, jak i we „Współczesnej Ambonie” jest ich po osiem. Zagadnienie to obrazuje tabela.

Tabela: Sposoby doboru czytań mszalnych w homiliach opublikowanych w „Bibliotece Kaznodziej-skiej” i we „Współczesnej Ambonie”

Liczba czytań, na których opiera się homilia	Homilie opublikowane w „Bibliotece Kaznodziej-skiej”		Homilie opublikowane we „Współczesnej Ambonie”	
	L.	%	L.	%
Homilie oparte na trzech czytaniach	160	39,5	87	39,7
Homilie oparte na Ewangelii	62	15,3	48	21,9
Homilie oparte na pierwszym czytaniu i Ewangelii	55	13,6	41	18,7

⁴⁸ M. Br z o z o w s k i. *Nowe „Ordo Lectionum” na tle teologii słowa Bożego.* ZNKUL 14:1971 z. 2 s. 62-64.

⁴⁹ Ich historię oraz funkcje omawia B. Nadolski. *Liturgika.* T. 4. Poznań 1992 s. 141-145.

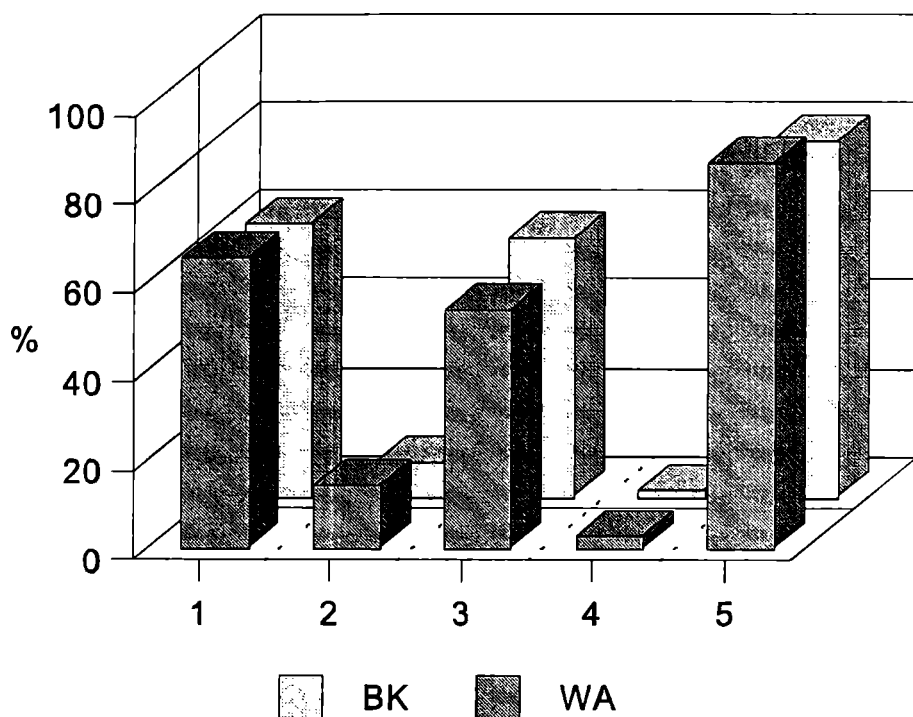
⁵⁰ J. T w a r d y. *Homilie niedzielne dla dorosłych.* WA 17:1989 nr 3 s. 110.

Homilie oparte na drugim czytaniu i Ewangelii	49	12,1	16	7,3
Homilie oparte na pierwszym i drugim czytaniu	12	3,0	12	5,5
Homilie oparte na pierwszym czytaniu	20	4,9	5	2,3
Homilie oparte na drugim czytaniu	14	3,5	4	1,8
Homilie nie nawiązujące do czytań	33	8,1	6	2,8
Razem	405	100,0	219	100,0

Powyższa tabela ukazuje, iż homilie zamieszczone w obu czasopismach oparte są najczęściej na trzech czytaniach (BK – 39,5%; WA – 39,7%). Kaznodzieje, których homilie zaliczono do niniejszej grupy, korzystają z maksymalnej liczby czytań biblijnych zawartych w lekcjonarzu mszalnym na daną niedzielę. Niektórzy równocześnie sięgają do słów psalmu responsoryjnego, aby lepiej ukazać orędzie wszystkich trzech czytań biblijnych. Ponadto zauważono, że kaznodzieje „Współczesnej Ambony” również korzystają często z psalmu responsoryjnego także w homiliach opartych na pierwszym czytaniu i Ewangelii. W dalszej kolejności homilie „Współczesnej Ambony” częściej czerpią swoją treść przede wszystkim z Ewangelii (BK – 15,3%; WA – 21,9%); pierwszego czytania i Ewangelii (BK – 13,6%; WA – 18,7%) oraz pierwszego i drugiego czytania (BK – 3,0%; WA – 5,5%). Warto również zaznaczyć, iż wszystkie przytoczone wskaźniki są wyższe dla „Współczesnej Ambony”

Z kolei „Biblioteka Kaznodziejska” częściej czerpie treść dla swych homilii przede wszystkim z drugiego czytania i Ewangelii (BK – 12,1%; WA – 7,3%); z pierwszego czytania (BK – 4,9%; WA – 2,3%) oraz z drugiego czytania (BK – 3,5%; WA – 1,8%). Większa jest też w tym czasopiśmie liczba homilii nie nawiązujących do żadnego z czytań (BK – 8,1%; WA – 2,7%).

Elementami liturgii słowa, zawartymi w lekcjonarzu mszalnym, są: pierwsze czytanie, psalm responsoryjny, drugie czytanie, aklamacja i śpiew przed Ewangelią oraz Ewangelia. Poniżej, na wykresie, w tejże kolejności przedstawiona zostanie częstotliwość korzystania z wymienionych elementów liturgii słowa przez autorów homilii drukowanych w „Bibliotece Kaznodziejskiej” i „Współczesnej Ambonie”

W obydwu czasopismach najczęstszym źródłem dla homilii jest perykopa z Ewangelii (BK – 80,0%; WA – 86,8%). W dalszej zaś kolejności autorzy homilii drukowanych we „Współczesnej Ambonie” sięgają do pierwszego czytania (BK – 61,0%; WA – 65,3%). Korzystają oni też częściej z psalmu responsoryjnego (BK – 7,4%; WA – 13,7%) i śpiewu przed Ewangelią (BK – 1,0%; WA – 2,7%). Natomiast autorzy przeanalizowanych homilii z „Biblioteki Kaznodziejskiej” częściej korzystają z drugiego czytania (BK – 58,0%; WA – 53,4%). Tylko w tym przypadku uzyskane wyniki są wyższe dla „Biblioteki Kaznodziejskiej”

Kaznodzieja korzystający z konkretnej perykopy biblijnej nie może zapomnieć o jej kontekście biblijnym⁵¹ Powinien pamiętać o tym, że często zasadnicza myśl znajduje się poza czytaną perykopą. Jej rozumienie jest uzależnione od myśli znajdującej się poza nią⁵² Zazwyczaj jest ona bowiem częścią pewnej tematycznej całości i należy do konkretnego bloku treściowego. W związku z tym trzeba wykorzystać nie tylko obowiązkowe perykopy lekcyjne i ewangeliczne, zawarte w formularzach mszalnych, ale również odpowiednie fragmenty z innych ksiąg Pisma św.⁵³

⁵¹ H. S i m o n. *Bosko-ludzki wymiar kazania*. WA 14:1986 nr 4 s. 125.

⁵² T e n ż e. *Przepowiadanie biblijne* s. 67.

⁵³ SdP s. 103-104.

Analiza homilii „Biblioteki Kaznodziejskiej” wykazała, że ich autorzy – głosząc orędzie wynikające z tekstów świętych przeznaczonych na daną niedzielę – odwołują się także do innych fragmentów zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu. Czynią to w różny sposób. M. Zielniok (orędzie zawarte w perykopie ewangelicznej przeznaczonej na XVIII Niedzielę Zwykłą) bierze pod uwagę jej kontekst i odwołuje się przede wszystkim do rozdziału VI Ewangelii według św. Jana, z której to została wzięta wspomniana perykopa⁵⁴ Natomiast K. Wojaczek (wyjaśniając czytania na III niedzielę Adwentu) cytuje między innymi odpowiedź Jezusa udzieloną uczniom Jana Chrzciciela na pytanie: „Czy Ty jesteś tym, który ma przyjść, czy też innego mamy oczekiwać?” (Mt 11, 2). Zdaniem autora odpowiedź na to pytanie udzieloną przez Jezusa „można lepiej zrozumieć dopiero w świetle innej Jego wypowiedzi”⁵⁵ z Ewangelii według św. Jana.

Rozumienie i sens perykopy wynika również z okresu liturgicznego. Czytania biblijne w lekcjonarzu mszalnym zostały wybrane w aspekcie teologii okresu liturgicznego⁵⁶ Wykorzystuje to K. Tabacki w homilii na Uroczystość Zesłania Ducha Świętego. Odwołuje się w niej do czytań liturgicznych z niedziel po Wielkanocy, które to „opisywały Kościół i przytaczały jego zasadnicze cechy”⁵⁷ Opierając się na tych czytaniach stawia pytanie: „co jest przyczyną, że Kościół ma taki, a nie inny kształt? Odpowiedź jest krótka, jasna i jednoznaczna: przyczyną jest Duch Święty. [...] Czytane dzisiaj teksty objawione nie pozostawiają nam co do tego żadnych wątpliwości”⁵⁸

Zasada kontekstu jest realizowana również w wielu homiliach „Współczesnej Ambony” Głosząc prawdy zbawcze, ich autorzy opierają się na konkretnych perykopach biblijnych. Wyjaśniając je, biorą pod uwagę rozdział oraz księgę, z której została zaczerpnięta dana perykopa. Porównując homilie zawarte w obu czasopismach trzeba stwierdzić, że kaznodzieje „Współczesnej Ambony” częściej kreślą szerszy kontekst biblijny oraz odwołują się do różnych idei biblijnych. Prawdopodobnie wynika to z faktu, że wiele homilii zawartych w tym czasopiśmie zostało napisanych przez biblistów J. Kudasiewicza, H. Witczyka, J. Szlagę i innych. Na przykład

⁵⁴ *Nowy człowiek*. BK 97:1976 z. 1 s. 15-16.

⁵⁵ *Miłość aktywna w oczekiwaniu drugiego przyjścia Pana*. BK 105:1980 z. 5 s. 281.

⁵⁶ S i m o n. *Przepowiadanie biblijne* s. 68.

⁵⁷ *Działanie Ducha Świętego w Kościele*. BK 92:1974 z. 5 s. 257.

⁵⁸ Tamże.

J. Kudasiewicz w homilii na XI Niedzielę Zwykłą, opierając się na czytaniach biblijnych, stawia pytanie: „Czy coś takiego jak grzech istnieje?”⁵⁹ Odpowiedzi na to pytanie szuka w czytaniach liturgicznych tejże niedzieli, wyjaśniając je w kontekście Starego i Nowego Testamentu⁶⁰ W innej zaś homilii J. Kudasiewicz pisze: „Dlaczego jednak liturgia Kościoła stawia na początku Wielkiego Postu Przemienienie Jezusa? By na to pytanie odpowiedzieć, należy spojrzeć na tajemnicę Przemienienia Pańskiego w szerszym kontekście biblijnym i liturgicznym”⁶¹

Przedstawione wyżej zestawienia świadczą o tym, że większość autorów homilii „Biblioteki Kaznodziejskiej” i „Współczesnej Ambony” korzysta z twórczości biblijnej. Pojawia się tutaj jednak pytanie: W jaki sposób to robią? Analiza tekstów źródłowych wykazała, iż niektórzy autorzy homilii z obydwu czasopism korzystają z Biblii w stylu homiletyki przedsoborowej. Dla nich zasada *dicta probantia* jest ciągle obowiązująca. Częściej cytują całe zdania z czytań mszalnych zamiast wyjaśniać treść czytań. Jest to widoczne zwłaszcza w „Bibliotece Kaznodziejskiej”

Czasami też odnosi się wrażenie, jakby kaznodzieje byli zdania, iż słuchacze znają treść czytań mszalnych, dlatego wyjaśniają je bardzo pobieżnie lub parafrazują. Nie brak jednak i takich homilii, w których autorzy w sposób właściwy korzystają z perykop biblijnych, wyjaśniając poszczególne słowa, wersety lub też odwołując się do różnych postaci i obrazów biblijnych, uwzględniając równocześnie kontekst biblijny i liturgiczny. Przecież w przepowiadaniu słowa Bożego, a więc i w homilii, chodzi nie tyle o obfitość cytatów z Pisma św., ile raczej o przepojenie całego przepowiadania jego duchem, zwłaszcza duchem Ewangelii, scenami ewangelicznymi i przypowieściami⁶² Pisma świętego nie wolno bowiem traktować tylko jako zbioru tekstów potwierdzających czy też obrazujących pewne tezy teologiczne⁶³ „Celem duszpasterstwa biblijnego jest przekazanie wiernym autentycznego słowa Bożego zawartego w Piśmie lub podawanie autentycznego kerygmatu biblijnego, zawartego w świadectwach pism Starego i Nowego Testamentu”⁶⁴

⁵⁹ J. K u d a s i e w i c z. *Grzech istnieje*. WA 17:1989 nr 2 s. 83.

⁶⁰ Tamże s. 84-87.

⁶¹ T e n ż e. *Przemienienie u początku drogi krzyżowej*. WA 18:1990 nr 1 s. 69.

⁶² SdKr s. 192.

⁶³ J. K u d a s i e w i c z. *Pismo święte jako księga ludu Bożego i jej znaczenie duszpasterskie*. W: *Wstęp ogólny do Pisma świętego*. Red. J. Homerski. Poznań 1973 s. 398.

⁶⁴ Tamże s. 399.

III. OCENA RECEPCJI PISMA ŚW JAKO ŹRÓDŁA HOMILII.

POSTULATY HOMILETYCZNE

Pierwszym i podstawowym źródłem homilii, według nauczania Kościoła współczesnego, powinno być Pismo św. Homilia ze swej natury jest całkowicie zorientowana na Biblię, która jest niezastąpionym źródłem jej treści, ponieważ zawiera orędzie zbawienia skierowane do człowieka. W związku z tym homilia, jeśli ma być wydarzeniem zbawczym, musi żywić się Pismem świętym.

Próbie realizacji nauczania Kościoła współczesnego na temat Pisma świętego jako podstawowego źródła homilii podejmują autorzy większości analizowanych homilii. W 372 homiliach „Biblioteki Kaznodziejskiej” (91,9%) i w 213 „Współczesnej Ambony” (97,3%) ich autorzy korzystają z tworzywa biblijnego. Zgodnie ze wskazaniem analizowanych dokumentów Kościoła czerpią głównie z tych tekstów Pisma świętego, które zostały przeznaczone na poszczególne niedziele i zamieszczone w lekcjonarzu mszalnym. Homilia bowiem jest kontynuacją czytań biblijnych podanych w liturgii dnia. W związku z tym optymalną będzie ta homilia, która „potraktuje wszystkie teksty całościowo, ukazując ich wzajemną łączność oraz wydobywając z nich zasadniczą myśl jednoczącą”⁶⁵ Natomiast korzystanie z jednego tylko czytania może nie pozwolić dotrzeć do istoty liturgii dnia, zatrzymując się na sprawach drugorzędnych⁶⁶ Autorzy analizowanych homilii najczęściej odwołują się do trzech (BK – 39,5%; WA – 39,7%), a następnie do dwóch czytań mszalnych (BK – 28,6%; WA – 31,5%). Nie wykorzystują jednak należycie wszystkich elementów liturgii słowa. Przed wszystkim odwołują się do Ewangelii, a następnie do pierwszego czytania ze Starego Testamentu oraz do pozostałych tekstów z Nowego Testamentu. Prawie zupełnie pomijają teksty psalmów responsoryjnych i śpiewu przed Ewangelią. Poza tym źródłem treści wielu homilii, poza czytaniem zawartymi w formularzach mszalnych na poszczególne niedziele, są także fragmenty z innych ksiąg Pisma świętego. Natomiast w homiliach, które w tabeli zostały zaliczone do grupy „Homilie nie nawiązujące do czytań” autorzy korzystają czasami z innych tekstów biblijnych próbując zrealizować

⁶⁵ E. S o b i e r a j. *Homilia według teologii posoborowej*. W: *Eucharystia w duszpasterstwie*. Red. A. L. Szafrński. Lublin 1977 s. 197.

⁶⁶ Tamże.

wybrany przez siebie bądź wyznaczony na daną niedzielę temat przewidziany przez program homiletyczny⁶⁷

Powyższe wnioski, będące wynikiem analizy 405 homilii „Biblioteki Kaznodziejskiej” i 219 homilii „Współczesnej Ambony”, warto skonfrontować z oceną sytuacji w kaznodziejstwie polskim, która została dokonana w tekstach roboczych II Polskiego Synodu Plenarnego. Stwierdza się tam między innymi, że według badań przeprowadzonych przed rokiem 1989 na temat obecności Pisma św. w kaznodziejstwie, Biblia znalazła zastosowanie prawie we wszystkich homiliach i kazaniach (95 %). Zastrzeżenia dotyczą umiejętności korzystania z twórcywa biblijnego przez kaznodziejów, która zazwyczaj polega na gromadzeniu cytatów⁶⁸

Przedstawione w niniejszym artykule wyniki świadczą o tym, iż autorzy większości przeanalizowanych homilii mają świadomość tego, że Biblia jest źródłem podstawowym i starają się do niej odwoływać, choć nie potrafią dobrze jej spożytkować. Rzadko wykorzystują słowa psalmów responsoryjnych i śpiewu przed Ewangelią. Recepcja nauczania Kościoła współczesnego na temat Pisma św. jako źródła homilii opublikowanych w „Bibliotece Kaznodziejskiej” i we „Współczesnej Ambonie” nie jest przeto w pełni zadowalająca. Do przełamania istniejących w tej dziedzinie niewłaściwości przyczynić się może przede wszystkim odpowiednia formacja kandydatów do kapłaństwa. Studium Pisma św., liturgiki oraz teologii trzeba nadać ukierunkowanie pastoralne, aby poznawane przez alumnów treści były postrzegane nie tylko jako teoretyczne systemy, ale jako prawdy bezpośrednio dotyczące życia – zarówno ich samych, jak i tych, którzy korzystać będą z ich posługi. Wiąże się to także z koniecznością poznawania przez kandydatów do kapłaństwa prawdziwych problemów związanych z życiem współczesnego człowieka oraz z odczytywaniem ich w świetle poznanych treści biblijnych i teologicznych.

Konieczny wydaje się również wysiłek zmierzający do dalszego propagowania nauczania Kościoła współczesnego o Piśmie św. jako podstawowym źródle homilii wśród pracujących już kapłanów. Duże zadanie w tym względzie stoi

⁶⁷ Zob. w „Bibliotece Kaznodziejskiej”: Z. K r a s z e w s k i. *Nieść pomoc przez budzenie nadziei chrześcijańskiej*. BK 91:1973 z. 5 s. 272-274; S. G r z y b e k. *Spoteczny charakter milenijnego aktu oddania*. BK 100:1978 z. 1 s. 16; A. Ś l i w i ń s k i. *Rodzina szkołą trzeźwości*. BK 104:1980 z. 2 s. 66; we „Współczesnej Ambonie”: H. S i ' m o n. *Będziecie mi świadkami*. WA 14:1986 nr 1 s. 36-38; S. C z e r w i k. *Dlaczego gromadzimy się na sprawowanie Eucharystii w Dniu Pańskim?* WA 14:1986 nr 4 s. 65-67.

⁶⁸ PSdPs. 52-53.

przede wszystkim przed autorami przygotowującymi teksty homilii publikowane w polskich czasopismach homiletycznych. Powinni oni zwrócić większą uwagę na właściwe korzystanie z Pisma św. Nie ulega bowiem wątpliwości, że prezentowane przez nich sposoby wykorzystywania tego tworzywa są przejmowane i naśladowane przez wzorujących się na nich duszpasterzy.

Praktyka duszpasterska wskazuje na to, że niektórzy głosiciele słowa Bożego przygotowując tekst homilii korzystają wyłącznie z gotowych pomocy kaznodziejskich, a nawet odczytują napisany przez kogoś tekst homilii opublikowany w czasopiśmie. Wydaje się, że taka praktyka wynika między innymi z braku znajomości metodologii biblijnej oraz umiejętności posługiwania się warsztatem biblijnym. Koniecznością przeto staje się współpraca teoretyków kaznodziejstwa z biblistami oraz permanentna formacja kapłanów. Nie może w tym względzie zabraknąć również praktycznych komentarzy biblijnych oraz odpowiednich pomocy kaznodziejskich.

RECEPTION OF THE HOLY BIBLE
AS THE SOURCE FOR SUNDAY HOMILIES FOR ADULTS
IN THE „BIBLIOTEKA KAZNODZIEJSKA” („PREACHER’S LIBRARY”)
AND THE „WSPÓŁCZESNA AMBONA” („CONTEMPORARY PULPIT”)

S u m m a r y

The subject of the present study is the reception of the Holy Bible as a source of Sunday homilies for adults published in the „Biblioteka Kaznodziejska” and the „Współczesna Ambona”. The posed problem was solved by presenting the Church’s directions concerning the issue and then showing how the directions are practically used in the 405 homilies for adults in the „Biblioteka Kaznodziejska” and in the 219 homilies in the „Współczesna Ambona”. Because of the considerably long period of time in which the homilies were published and of their great number the source material had been chosen at random, respecting the requirements of sociological studies. Then, on the basis of analysis of the source material assessment was made of reception of the Holy Bible as the source of homilies and then homiletic postulates were formulated.

Translated by Tadeusz Kartowicz

Słowa kluczowe: Pismo św., homilia, kazania, niedziela, „Biblioteka Kaznodziejska”, „Współczesna Ambona”

Key words: Gospel, homily, sermons, Sunday, „Biblioteka Kaznodziejska” („Preacher’s Library”), „Współczesna Ambona” („Contemporary Pulpit”).